

О. М. Кравцова

кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
Донецький національний технічний університет, Україна
kravtsovaem@yandex.ua

БАНКРУТСТВО З ТОЧКИ ЗОРУ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОСОЮЗУ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті аналізуються новітні зміни в антикризовому законодавстві України у зв'язку з його адаптацією до уніфікованих норм регулювання неплатоспроможності країн Євросоюзу. Обґрунтовано погіршення правових засад відновлення платоспроможності суб'єктів підприємництва. **Ключові слова:** банкрутство, платоспроможність, антикризове законодавство, Євросоюз, уніфіковані норми.

Е. М. Кравцова

кандидат экономических наук, доцент кафедры бухгалтерского учета и аудита,
Донецкий национальный технический университет, Украина

БАНКРУТСТВО С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ АДАПТАЦИИ К ЕВРОСОЮЗУ: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. В статье анализируются новейшие изменения в антикризисном законодательстве Украины в связи с его адаптацией к унифицированным нормам регулирования неплатежеспособности стран Евросоюза. Обосновано ухудшение правовых основ восстановления платежеспособности субъектов предпринимательства.

Ключевые слова: банкротство, платежеспособность, антикризисное законодательство, Евросоюз, унифицированные нормы.

Olena Kravtsova

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Donetsk National Technical University, Ukraine

BANKRUPTCY FROM THE POINT OF VIEW OF THE EUROPEAN UNION ADAPTATION: ECONOMIC ASPECT

Abstract. Regulation of relations in the sphere of bankruptcy is aimed at providing equal level of protection for both creditors and debtors, creating transparent and comprehensible rules of the game for agents of economic relations on domestic and foreign markets. Ukraine's prospective membership in EUC requires bankruptcy laws to be adapted in accordance with European standards. However, some of the provisions introduced to a revised version of Ukraine's Law on «Reestablishing debtor's solvency or adjudication order» due to the introduction of unified european requirements do not correspond to the level of maturity of economic relations in Ukraine. Reductions made in bankruptcy legal proceedings, the lack of new mechanisms for selling off property assets, inadequacy of new status of court-appointed managers, all mentioned above, contributes to a double-quick solvent liquidation and legalizes fast dissipating of assets. Therefore, it implies that unified anti-crisis law can be used as a tool for redistribution of property. It contradicts the objectives of European requirements in the sphere of bankruptcy which emphasize the importance of sustaining economic agents. The changes into Ukraine's anti-crisis law including those related to the implementation of unified provisions of European Union are to be economically appropriate. Otherwise, the real state of affairs will greatly differ from the expected effect.

Key words: bankruptcy; solvency; anti-crises legislation; EU; unified norms.

JEL Classification: D63, F15, G33

Постановка проблеми. Антикризове законодавство в Україні переживає чергову реформацію, яка викликана, передусім, послідовною реалізацією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що була затверджена Законом України від 18.03.2004 № 1629-IV [1]. На виконання цього довгострокового документа проведено активні перетворення в бухгалтерському обліку щодо застосування міжнародних стандартів фінансової звітності; ліцензійної, аудиторської, податкової сферах. Проте, як показує досвід у питаннях оподаткування, адаптація проходить складно, про що свідчить тривала процедура обговорення Податкового кодексу України та велика кількість змін, внесених у його редакцію. Враховуючи цей досвід, зміни в антикризовому законодавстві мають бути зваженими, обґрунтованими й економічно доцільними, адже юридично оформлені факти у банкрутстві мають знаходити адекватне відображення у фінансово-економічній діяльності та обліку підприємств.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Історія розвитку інституту банкрутства в Україні налічує три десятиріччя, протягом яких провідні вчені Б. М. Поляков, О. О. Терещенко, російські вчені М. В. Телюкіна (M. V. Telyukina), Г. Б. Юн (G. B. Yun), І. А. Бланк (I. A. Blank) розглядають банкрутство як одне з питань теорії і практики антикризового управління, уточнюють сутність та причини банкрутства, удосконалюють механізм державного регулювання фінансового оздоровлення боржників і ліквідації банкрутів. Результати їх пропозицій та вдосконалень упроваджено у процес розвитку нормативної бази з питань

банкрутства. У численних джерелах аналізується схожість і відмінність законодавства з питань банкрутства західних та пострадянських країн, а вчені-юристи В. В. Джунь [2], Бірюков О. М. [3], В. В. Кулешов (V. V. Kuleshov) [4] порушують проблеми адаптації національного законодавства в контексті євроінтеграції. За наявності великої кількості юридичних розробок з цього питання проблематика адаптації вітчизняної процедури банкрутства до європейських вимог з економічної точки зору майже не розкрито, що зумовлює її актуальність та необхідність поглибленого вивчення.

Мета статті – аналіз економічного аспекту адаптації вітчизняного законодавства про банкрутства до законодавства ЄС на відповідність нагальним потребам економічного розвитку.

Основні результати дослідження. У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» перелік заходів з адаптації практично відсутній, але передбачено, що конкретні заходи з адаптації законодавства, прогнозовані строки їх виконання, обсяги видатків визначаються щорічними планами виконання Програми, які затверджуються Кабінетом Міністрів України. Координує роботу з виконання Програми та забезпечує реалізацію політики у сфері адаптації законодавства Міністерство юстиції України. Отже, згідно з цими планами, починаючи від 19.01.2013 р., набув чинності Закон України від 22.12.2011 № 4212-VI «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», адаптований до вимог європейського законодавства [5].

Розглядаючи питання уніфікації правових питань у сфері банкрутства, фахівці зауважують на тому, що механізм банкрутства являє собою комплекс правових норм, у яких закріплено принципи правового регулювання неспроможності [6]. Принципи поділяють на принципи процедури неспроможності та принципи провадження у справі про неспроможність. Принципи процедури неспроможності визначають істотні особливості інституту неспроможності у цілому, його зміст й особливості як регулятора сукупності суспільних відносин, пов'язаних із неспроможністю. Ці принципи незмінно присутні в масиві правових норм інституту неспроможності кожної із країн ЄС і у праві власне Європейського Співтовариства. До числа таких принципів віднесено принципи колективності, єдності процедури банкрутства, рівності кредиторів, контролю за ходом процедури з боку компетентних органів. Принципи провадження у справі про неспроможність не є універсальними й різняться залежно від національних правових систем. Вони закріплюють основи елементів механізму правового регулювання банкрутства, зокрема таких, як правила подання заяви про порушення провадження; відкриття виробництва; заходи щодо забезпечення збереження майнового комплексу боржника; органи конкурсного виробництва; мирова угода; ліквідація майна боржника. Фахівці наводять такі принципи провадження у справі про неспроможність: принцип повного позбавлення прав на майно боржника, принцип розподілу майна боржника серед кредиторів пропорційно вимогам, принцип припинення дії заліку. Вони наголошують на тому, що ці принципи як можуть, так і не можуть застосовуватися в конкретній національній правовій системі. Ключовою проблемою у цьому питанні юристи вважають конфлікт перелічених вище принципів: єдність проти множинності, універсальність проти територіальності. Сукупність використовуваних принципів визначає на практиці ту чи іншу модель правового регулювання неспроможності (банкрутства), яка входить у протиріччя з моделлю, заснованою на інших принципах [3; 4].

На нашу думку, принципи провадження у справі про неспроможність є не тільки юридичними, а й економічними, які відображають ступінь економічної зрілості країни та її готовність до створення уніфікованого механізму правового регулювання банкрутства. Отже, труднощі адаптації українського законодавства про банкрутство до європейського будуть виявлятися в тому, що деякі норми з переліку уніфікованих можуть не працювати в українській економіці. Інститут банкрутства слід розглядати як комплексний інструмент, що використовується в інших сферах правового поля, які також слід проаналізувати на наявність адекватного реагування на новітні перетворення. Загалом прикінцевими та перехідними положеннями Закону № 4212 внесено зміни до 14 законодавчих актів, але ці зміни не апробовані практикою [5]. За відсутності напрацьованих механізмів реалізації окремих правових норм нове законодавство про банкрутство буде пробуксовувати.

У світовій практиці існує декілька варіантів цілей та завдань законодавства про неплатоспроможність: надання можливості підприємству впоратися із тимчасовими фінансовими труднощами; забезпечення справедливих колективних дій кредиторів; захист активів боржника від розкрадання; захист підприємства як економічної структури; захист найманих робітників; можливість реорганізації; захист вимог кредиторів; надання боржнику можливості почати нове економічне життя [6].

Позитивне значення інституту банкрутства має три складові: вигода окремої особи (боржника, кредиторів), вигода держави та економічної системи у цілому. Норми законодавства створюють правові основи для відновлення збанкрутілого підприємства, а отже, вони стимулюють підприємницьку діяльність, інвестування. Законодавче закріплення реорганізації і банкрутства надає шанс підприємствам відновити благополуччя та взяти «новий» старт, стати повноцінними суб'єктами оподаткування.

До 1999 року процедура банкрутства в Україні здійснювалася згідно із Законом України «Про банкрутство»,

прийнятим у 1992 р. Він був спрямований на виконання трьох класичних функцій: служити механізмом припинення непродуктивного використання активів неспроможних господарників вести власний бізнес; бути механізмом реабілітації підприємств, що опинилися на межі банкрутства, але ще мають деякі резерви для свого оздоровлення через фінансову реорганізацію; служити механізмом остаточної сплати боргу кредиторам, але водночас мав низку вад, які згодом стали гальмувати проведення ринкових реформ у країні. Ця редакція не передбачала можливості ефективно впроваджувати механізм санації та фінансового оздоровлення підприємств-боржників через своє потенційне спрямування, перш за все, на їх ліквідацію. До основних вад документа відносять: зниження ролі запобіжних процедур банкрутства – реорганізації та реструктуризації неплатоспроможних підприємств; недостатню визначеність повноважень учасників процесів, особливо органів, уповноважених управляти державним майном, частками, акціями, що належать державі; нечіткість проведення процедур досягнення мирової угоди, санації та ліквідації підприємств-банкрутів, повноважень учасників цих процедур; відсутність процедури прощення боргів; нерегламентовані строки здійснення процедури банкрутства та граничні строки ліквідації підприємства-банкрута; не було передбачено наявності фахівців із питань банкрутства – розпорядників майна, ліквідаторів підприємств-банкрутів та їх підготовки, навчання, сертифікації й ліцензування з боку держави [6]. Недоліки цього закону, на думку фахівців, викликані, перш за все, відсутністю в Україні на час його прийняття реального досвіду: він писався тоді, коли ще не існувало практики вирішення конфліктних ситуацій, що пов'язані із процесом банкрутства, у судах. Для економічного життя України процеси банкрутства в перші роки ринкових реформ не були основними.

Розв'язати проблеми з питань банкрутства мав Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство», введений у дію з 01.01.2000 р. Ідеологію документа відображено в новій назві: «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Його концепція націлена на виконання триєдиного завдання: припинити непродуктивне використання виробничих потужностей; запобігти розбазарюванню майна неплатоспроможних підприємств; задовольнити претензії та вимоги кредиторів.

Практика застосування цього Закону показала необхідність його доопрацювання. Нова редакція 2011 року, прийнята на забезпечення вимог щодо адаптації законодавства про банкрутство до вимог ЄС, обговорювалася понад рік, проте створила більше нових проблем, ніж розв'язала існуючих [7]. Тоді виникає питання: наскільки нова редакція відповідає вимогам ЄС?

У цьому контексті розглянемо деякі аспекти. Передбачена законодавством про банкрутство можливість застосування до неплатоспроможних підприємств, що знаходяться у важкому стані, реорганізаційних процедур, дозволяє їм відновити статус повноцінних суб'єктів ринкових відносин, заохочує підприємницьку ініціативу і ризик, оскільки в разі невдачі вони значною мірою будуть захищені від тяжких наслідків банкрутства. Однак поряд із тим, банкрутство може бути використано в неправомірних цілях, коли здійснюється навмисне (фіктивне) оголошення підприємства банкрутом для того, щоб приховати факти «вимивання» коштів, пограбування вкладників та інші фінансові злочини. Звертаючи увагу на цю двобічність результатів процедури банкрутства, доходимо висновку, що вона повинна в Україні жорстко регулюватися з боку держави, перш за все, через документи нормативно-правового характеру.

Європейські норми неспроможності більше зорієнтовані на ринкове регулювання відносин між суб'єктами підприємницької діяльності. Законодавство про банкрутство у країнах, у яких розвиток економіки заснований на конкуренції і безперервних структурних змінах, націлене на виховання платіжної дисципліни й дотримання правил

ділового фінансового обороту, а також призначено сприяти реструктуризації неефективних підприємств або цивільзованого їх виведення з ринку. В Україні ринкові перетворення ще тривають, перехідний період відзначається значною роллю державного регулювання економічних реформ. Аналогічна ситуація складається і у сфері банкрутства: у новій редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» поряд із наданням більшої самостійності арбітражним керуючим у вирішенні нагальних питань на підприємствах, які перебувають у стані банкрутства, органу державного контролю за процесами банкрутства відводиться ще більш значна роль, ніж раніше, причому не стільки в методологічній, скільки в контрольній та наглядовій сферах. Згідно із внесеними змінами до закону, на ліквідатора (арбітражного керуючого на стадії ліквідації) відтепер покладається відповідальність вибору найкращого способу відчуження майна підприємства-банкрута з метою продажу за найвищою ціною – або шляхом проведення аукціону, або шляхом продажу безпосередньо юридичній чи фізичній особі. Арбітражні керуючі, набувши нового статусу суб'єктів незалежної професійної діяльності, прирівнюватимуться до службових осіб підприємства-боржника, тобто ступінь їх відповідальності занадто зростає. Проте механізм продажу майна банкрутів остаточно не розроблено, що призводить до виникнення помилок. У такій ситуації арбітражний керуючий, який, по суті, виконує обов'язки менеджера, а відповідає за свої дії як службова особа, контролюється кредиторами (усіма, а не тільки комітетом кредиторів, як раніше), органами державного контролю, судом, буде «тягнути» процедуру ліквідації доти, доки не будуть запроваджені конкретні механізми продажу активів. Тим часом законодавчо введено обмеження щодо термінів провадження. Ліквідаційна процедура може тривати 12 місяців. Що буде з активами банкрута, які залишаться на закінченні терміну ліквідаційної процедури? Буде створене спеціальне підприємство на кшталт Спеццосту? Гранична тривалість стадії розпорядження майном становить 115 календарних днів (з можливістю продовження на два місяці), і за цей строк слід виявити всіх кредиторів, врегулювати суми кредиторських вимог, скласти й затвердити судом їх реєстр, проаналізувати фінансовий стан підприємства, скористатися правом визнання недійсними договорів, які погіршили становище боржника, та ін. Беручи до уваги той факт, що підприємство, яке охоплено процедурою банкрутства, зазвичай перебуває у складній, іноді заплутаній фінансово-економічній ситуації, а процесуальні дії мають певний строк, то встановлені змінами граничні терміни аж ніяк не сприятимуть збільшенню ефективності процедури. Судова процедура санації вводиться на строк шість місяців (із можливістю продовження на 12 місяців). Якщо врахувати, що впродовж цього терміну потрібно прийняти план санації та відновити платоспроможність боржника, то який же термін окупності має бути у інвестицій, на які розраховуватимуть у санації? А вже за один рік підприємство, що вже дійшло до судової процедури банкрутства, за рахунок власних ресурсів не зможе отримати додаткові кошти в обсязі, необхідному для погашення вимог кредиторів. А кількість кредиторів, за змінами до закону, збільшиться. Відтепер вимоги кредиторів, які прогавили строк подання вимог, не будуть вважатися погашеними і заноситимуться до шостої черги в реєстр вимог кредиторів. За логікою, ці кредитори не отримають коштів, проте відволікати процес від виконання основних завдань зможуть. Загалом скорочення судової процедури банкрутства в контексті нових змін спрямоване на швидку ліквідацію боржників та узаконювання шляхів виведення їх активів. Реально це означає, що замість адаптації законодавства у сфері банкрутства до вимог Євросоюзу Україна повертається до вад першого Закону України «Про банкрутство», який активно використовувався у цілях тіньової приватизації державних підприємств, а тепер слугуватиме інструментом перерозподілу власності.

Європейський Союз, висуваючи вимоги до майбутніх членів ЄС з приводу уніфікації законодавства про банкрутство, насамперед піклується про економіку країн Євросоюзу, оскільки майбутні його члени несуть ризик неспроможності, а також ризик перерозподілу збитків та накопичених зобов'язань між країнами ЄС. Регулювання питань про неспроможність (банкрутство) в ЄС здійснюється вже понад 10 років. Наразі відбувається перегляд законодавства, позаяк у 2000 році до Європейського Союзу вступило 15 нових членів. Останнім часом акцент зміщується на порятуюнок і реструктуризацію компаній, а не на їх ліквідацію, як це було раніше. Створення єдиної європейської бази процедур неспроможності дозволить кредиторам та судам отримувати інформацію про початок процедури банкрутства стосовно будь-якого підприємства в інших державах – членах Європейського Союзу, що має підвищити прозорість на ринку і зменшити зловживання.

Висновки. Регулювання відносин у сфері банкрутства має за мету забезпечення рівного захисту кредиторів та боржника, створення відкритих і зрозумілих правил гри для учасників економічних відносин на ринку – як внутрішньому, так і зовнішньому. Перспективне членство України у ЄС потребує адаптації законодавства про банкрутство до європейських стандартів. Проте окремі норми, запроваджені в новій редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», не тільки не відповідають європейським вимогам уніфікованого законодавства про банкрутство, а й відкидають накопичені досягнення в розвитку відновлення платоспроможності суб'єктів підприємництва. Деякі позиції та суперечності, що містяться в окреслених вимогах, ускладнять їх перспективне застосування і можуть призвести на практиці до зниження очікуваного ефекту.

Література

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
2. Джунь В. В. Теоретико-прикладні проблеми реформування законодавства України про банкрутство : автореф. дис. ...д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 – Господарське право, господарсько-процесуальне право / В. В. Джунь. – К., 2009. – 30 с.
3. Бірюков О. М. Транскордонні банкрутства і міжнародне приватне право : автореф. дис. ...д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О. М. Бірюков. – К., 2009. – 30 с.
4. Кулешов В. В. Унификационные тенденции правового регулирования несостоятельности (банкротства) в странах Европейского Союза : дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Кулешов Валерий Валерьевич. – М., 2002. – 185 с.
5. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : Закон України від 22.12.2011 № 4212-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>
6. Поляков Б. М. Правовые проблемы регулирования несостоятельности (банкротства) : дис. ...д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 – Господарське право, господарсько-процесуальне право / Поляков Борис Моисеевич. – К., 2003. – 437 с.
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII (за станом на 18 січня 2013 р.) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
Стаття надійшла до редакції 25.03.2013

References

1. *About The National Programme of Adapting Ukraine's Laws to The EU Legislation.* Law of Ukraine of 18.03.2004 № 1629-IV. Retrieved 25.03.2013, from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (in Ukr.).
2. Dzhun, V. V. (2009). *Theoretical and practical problems related to reforming Ukrainian Law on bankruptcy* (Autoref. of Ph.D. jur. sci. diss.). Kyiv, Ukraine (in Ukr.).
3. Biryukov, O. M. (2009). *Transborder bankruptcies and international private law* (Abstract of thesis of dr of jur. sc.). Kyiv, Ukraine (in Ukr.).
4. Kuleshov, V. V. (2002). *Unifying trends of legal regulation insolvency (bankruptcy) in the countries of European Union* (Abstract of thesis of dr jur. sc.). Moscow, Russia (in Rus.).
5. *About changes to Ukraine's Law «Reestablishing debtor's solvency or adjudication order».* Law of Ukraine of 22.12.2011. Retrieved 25.03.2013, from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>
6. Polyakov, B. M. (2003). *Legal problems related to regulating insolvency* (Abstract of thesis of doctor of juridical science). Kyiv, Ukraine (in Rus.).
7. *About reestablishing debtor's solvency or adjudication order.* Law of Ukraine of 14.05.1992 (as at January 18, 2013). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
Received 25.03.2013